

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies

ISSN 2519–2701 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 141. 7

Науково-філософські засади соціально-культурної парадигми

О.В. Халецькій
Khaletskiy@ukr.net

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Від початку XXI ст. у сучасній науково-філософській думці надзвичайно актуалізується відображене у соціально-культурній парадигмі збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку, розбудови ідеє-творного проектного суспільства. У народжуваній філософії універсального еволюціонізму історія не є даністю, а постає як процес її творення через 1) подієво-часове «гілкування» (ідея синергетики), 2) соціально-культурний проект (ідея так званої «нової історії») як 3) множинність розмислів новоозначень («бісовська текстура» Р. Барта або «лабіринт» за У. Еко). Своєрідним геномом соціального життя виступають універсалії культури, а тип цивілізаційного розвитку визначається генетичними кодами, якими виступають системи цінностей. Соціально-культурна парадигма у сучасній науково-філософській думці розуміється трояко: по-перше, як історично-духовна тотальність (школа «Анналів» та всі «анналоїди»), по-друге, як здійснення соціально-культурних проектів (постмодерністський постструктуралізм) і, по-третє, як визначальність свідомісно-духовних чинників розвою суспільства, які від середини XX ст. набувають вирішального значення.

Ключові слова: універсал-історичний еволюціонізм, субстанція – суб'єкт – процес, творчісна силодія, антропоносферизація, історично-духовний розвиток, зростання свідомісно-духовних чинників розвитку, процесуально-творчоцентричний образ світу, глобалізаційно-інформаційне суспільство, новорелігійнення, універсальна віра.

Научно-философские основания социально-культурной парадигмы

О.В. Халецкий
Khaletskiy@ukr.net

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого,
ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

От нач. XXI века в научно-философской мысли чрезвычайно актуализируется проблема возрастания сознательно-духовных факторов развития общества, построения и идее-творного проектированного общества. В нарождающейся философии универсального эволюционизма история не есть данность, а предстаёт как процесс её создания через событийно-временное «ветвление» (идея синергетики), осуществление социально-культурных проектов (идея так называемой «новой истории») как множественности размыслов новоозначиваний («бесовская текстура» Р. Барта или «лабиринт» У. Эко). Свообразным геномом социальной жизни выступают универсалии культуры, а типы цивилизационного развития определяются генетическими кодами, коими выступают системы ценностей. Социально-культурная парадигма в современной научно-философской мысли понимается трояко: по-первых, как исторически-духовная тотальность (школа «Анналов» и все «анналоиды»), во-вторых, как осуществление социально-культурных проектов (постмодернистский постструктурализм) и, в-третьих, как возрастание сознательно-духовных (преимущественно-называемых культурными) факторов развития общества. Когда исторически-духовные детерминанты от сер. XX в. становятся определяющими наступает социально-культурное развитие.

Ключевые слова: универсально-исторический эволюционизм, субстанция-субъект-процесс, творческое силодействие, антропоносферизация, исторически-духовное развитие, возрастание сознательно-духовных факторов развития, процесуально-творчоцентрический образ мира, глобализационно-информационное общество, новоорелігійніваніє, світська релігійнозність, універсальна віра.

Citation:

Khaletskiy, O.V. (2017). Social and cultural paradig in scientific thought. *Scientific Messenger LNUVMB*, 19(81), 133–138.

Social and cultural paradig in scientific thought

O.V. Khaletsky
Khaletskyj@ukr.net

*Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine*

History isn't the contribution, but a process of it's creation because of: 1) eventually-partially branching (the idea of sinergetics), 2) social and intellectual cultural project (the idea of so-called «new history»), as 3) plurality of discussions – new meanings («demon texture» by R.Barton, or «labyrinth» by U. Ecko). Peculiar genome of socisl life are culture decree, are the type of civilizational development is determined with the help of genetic codes, which are the systems of valuation. Social and cultural development in social thought are means treably: Firstly, as historical and spiritual totality (school of «Annales» and all others «annaloides»), Secondly, as fulfilment of social and cultural projects (postmodernism and poststructuralism) and, Thirdly, as determined role of consciousness and spiritual determinantes from the middle of the XX century are gaining an important meaning, and social and cultural development is presented.

Key words: *Dynamist, evolution, substance-subject,-process, creative foiceaction, antroponoospherization, historically – the spiritual development, increasing the consciousnessand spiritual factors in the development, the global information society, new religious , universalistic religiousness.*

На нашу думку, соціально-культурна парадигма коріниться не стільки у соціально-гуманітарних, скільки у сучасних загальносвітоглядних викладах так званих нових напрямків науки від сер. ХХІ ст. (Vasilkova et al., 2003). У космологічному контексті на цю проблематику імпліцитно виходить антропний принцип Б.Картера 1974 р., з провідною ідеєю людиномірності космосу, синергетика Г. Гакена або І. Пригожина 1977 р., з ідеєю самоорганізації від хаосу до порядку через атрактор-направник («порядком творчих катастроф», за висловлюванням С. Маланюка), квантова гравітація С. Хокінга 1982 р., з ідеєю тотожності творіння і розвитку (еволюції) або інфляційно-сценарна модель Всесвіту Гута 1989 р., з ідеєю як первеня творчій силодії, теорія сематично насиченого меону В. Налімова – Л. Лескова 1994 р., з ідеєю значеннєвого поля світорозвитку (Vasilkova et al., 2003), у галузі філософії – узагальнюючий їх всіх і всю сучасну нову науку – народжуваний від поч. ХХІ ст., так званий універсальний еволюціонізм, якій іде на зміну постмодерністському постструктуралізму (Khaletskyi and Khaletska, 2011).

У галузі історики (сукупність всіх історичних наук, за Й. Дройзеном 1858 р., М. Каревим 1913 р., М. Гандельсманом 1921 р., М. Семеновим 2003 р. та інш.) чинник культури отримує нову актуалізацію від сер. ХХ ст. у «новій історії»: школі «Анналів» (М. Блок, Л. Февр, Ф. Бродель, Ж. Ле Гофф, Ж. Дюбі, Е.Ле Руа Лядюрі, А. Гуревич, Н. Яковенко та ін.), з її провідною ідеєю антропо-соціально-культурної тотальності (а відтак – її соціально-філософського відгалуження – світ – системного аналізу І. Валлерстайна 1974 р., Ф. Броделя 1976, 1979 рр.), через так звану інтелектуальну історію кінця ХХ ст. (від конференції істориків у Вінгспреді 1977 р.) Д. Хайяма, К. Брінтона, Р. Стромберга, Р. Дарнтонна, Д. Холінджера, А. Вейсі, Д. Вуда, С. Аверінцева, так званої «мислячої історії» Ліни Костенко та інш., з її засадничою ідеєю історії як інтелектуального проекту, а також у новітній соціології (Н. Черниш, К. Баранцева та ін.), у так званій еволюційній політекономії (М. Павловський та інш.), у різних галузях гуманітаристики (В. Шинка-

рук, В. Іванов, М. Лопович, В. Шевченко, Я. Дашкевич, С. Грабовський, О. Прицак, Я. Грицак, Ю. Павленко, Ю. Канигін, Т. Возняк та інш.), що отримали філософське та філософсько-історичне узагальнення у постмодерністському кін. ХХ ст. постструктуралізмі Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Дерріда, Ж. Дельоза, У. Еко, у платоністичних ремінісценціях В.Біблера, Г.Померанца, Кримського, тоталлогії В. Кизими (від 1994 р.) та ін. (Khaletskyi and Khaletska, 2011), у яких історія не є даність, а є процесом її творення через 1) подієво-часове «гілкування» (ідея синергетики), 2) соціально-культурний проект (ідея «нової історії») як 3) множинність розмислів-новоозначень («бісовська текстура» за Р. Бартом або «лабіринт» за У. Еко) (Khaletskyi and Khaletska, 2011). Друга надзвичайно актуалізована (чи то від комп'ютерних ігор – стратегій, чи то від синергетики) у сучасній суспільній думці (від неоеволюціонізму Л. Уайта, Д. Стюарта, А.Ле Руа-Гурана, К. Ренфрю та ін.) ідея (так звана нелінійність, тобто багатолінійність, тобто багатоваріантність, так зване «гілкування») світорозвитку, знаком чого стала Нобелівська премія 1993 р. історичу економіки Р. Фогелю за ретропрогнозу американської історії ХІХ ст. (так звана альтернативна історія), де точка біфуркації (розгалуження варіантів розвитку) – це новий соціально-культурний проект (Vasilkova et al., 2003; Khaletskyi and Khaletska, 2011).

У вітчизняній філософії одним із найбільш значущих результатів антропологічного повороту 1960–1980-х рр. був вихід Київської школи на проблематику діяльнісно-культурних (духовних) чинників суспільного буття і розвитку (Khaletskyi, 2007), де В. Табачковським, С. Бистрицьким, Н. Тарасенко, В. Івановим, О. Яценко, В. Звигляничем, М. Сипчуком, С. Андросом, М. Булатовим, А. Лоєм, Є. Козловським, В. Пролєєвим, С. Малаховим, Г. Горак, В. Дем'яновським, Ю. Джулаєм, С. Кошарним, І. Лосєвим, А. Лисенко, В. Семеновим, Л. Соловйовим та ін. були розроблені повні і глибокі дослідження цілком відповідні напрямкам розвитку світової філософської думки. У десятках монографій була розгорнута проблематика абсолютного в культурі і

суспільної динаміки (В. Пролеєв, 1992 р.), культури і духовно-практичного відношення до світу в їх соціально-історичній перспективі (М. Тарасенко, 1985 р.), доцільності культури і універсального розвитку сутнісних сил людини (О. Яценко, 1983 р.), природної історичності буття людини у культурі, буття і діяльності, всезагальності і фактичності діяльнішої позиції людини у культурі (Є. Бистрицький, 1991 р.), особи у світлі культури і проблем сутності та існування (Є. Бистрицький, 1992 р.), культури і особистішого буття, співвідношення технології і діяльності, культурно-історичної специфіки технологічних засобів (В. Табачковський, 1985 р.), культурно-історичних передумов категоризації світу (Є. Бистрицький, 1983 р.), простору і часу культури: діяльності, буття, часу, хронотопу, тілесності (Є. Козловський, 1992 р.), часу і особистішого виміру культури (Є. Бистрицький, 1991 р.) і, нарешті, вироблено (у монографії «Діалектика діяльності і культура» 1983 р. тощо) саме поняття «соціально-культурного розвитку» (Tabachkovskij et al., 1983). Так, наприклад, на думку О. Яценко, «сама модель культури виявляє генеральну тенденцію розвитку людства», або у Є. Бистрицького: «детермінація культурою виявляється більш фундаментальною, ніж від суспільного буття». Відмінності їх впливу на людину можна було би порівняти з так званими сильними і слабкими взаємодіями між фізичними тілами, маючи на увазі, що більш «сильний» – матеріальний інтерес визначає деякі порівняно «близькі» суспільно-практичні зв'язки. У той же час сили культурного тяжіння утворюють все ж такі більш глобальний людський зв'язок, охоплюючи всю багатоманітність життя, а також будь які життєві можливості майбутнього» (Bystrickij, 1991) і тому подібне. Специфіка соціокультурної методології за О. Ахієзером 1998, 2000 рр., полягає у тому, що її предметом є не лише культура, але цілісна діяльність, причому зміни у відповідних культурних програмах невідворотно змінюють зміст самої діяльності, а причинами суспільного розвитку є суперечності між старими соціальними відносинами і новими культурними програмами (Ahiezer, 2000). На думку академіка М. Лапіна 2000 р., який спирається на концепцію П. Сорокіна, культура виступає як сукупність способів і результатів діяльності, а соціальність трактується ним як сукупність відносин людини, що також формується у процесі діяльності. Сучасне суспільство, трактоване ним на основі синергетики, характеризується паритетною взаємодією культури і соціальності (Larin, 2000). На думку директора Інституту філософії РАН В.Стьопіна 2003, 2004 рр., який проголошує себе прибічником синергетики і філософії універсального еволюціонізму, своєрідним геномом соціального життя виступають універсали культури, а тип цивілізаційного розвитку визначається генетичними кодами, якими виступають системи цінностей (Stjorin, 2004). Наскільки ми розуміємо історико-філософський процес, на зміну вичерпалому себе постмодерністському постструктуралізму (знаком чого стало самогубство Ж. Дельоза 1995 р.) від початку ХХІ ст. приходять нова філософська парадигма універсального еволюціонізму.

За сучасними науково-філософськими уявленнями (І. Пригожін, І. Стенгерс, Г. Гакен, Г. Ніколіс, Г. Князева, С. Курдюмов, А. Баблоянц, В. Лукьянець, О. Кравченко, М. Мойсєєв, К. Майнцер, О. Тофлер, міжнародний Конгрес Німецького товариства складних систем 1997 р. та ін.) світ не є даність, а є його творення ($\upsilon\beta\rho\zeta$ – шаленство творчого процесу, за Г. Аренд або М. Бланшо) як розвиток (субстанція-суб'єкт-процес), всепоступальний (стріла часу, за Д. Едінгтоном або так зване перевідкриття часу у синергетиці, за І. Пригожиним або Г. Гакеним), законотенденційно – імовірісно-багатоваріантний (хаосмос, за Д. Джойсом, хвилеподібно-гілковано (синергетика) – різномний (постмодернізм) як космогенез літосфери, біосферу життя і антропоносферизацію дієрозуму (В. Вернадський, Г. Леруа, П. Тейярде Шарден, М. Мойсєєв, Е. Майнцер, М. Булатов, В. Загороднюк та ін.), через людину як істоту діялісно-свідомісну і розвиток суспільства як історично-духовний процес (А. Тойнбі) етапів, цивілізацій і подіє-ідеє-розвою як поступальне збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (соціально-культурна парадигма) соціально-культурних проєктів в Еон духовної вічності у Вирії (П. Девіс, Д. Болі, С. Хокінг, Р. Раджананан, М. Розенталь, Г. Вайсберг, В. Ахназаров, Б. Режабек, В. Стьопін, М. Веллер та ін.) або універсального еволюціонізму. (А. Крушанов, І. Фролов, М. Горлач, В. Кремінь, Л. Мельник та ін.), яка виростає на фундаментальному узагальненні всіх нових наукових досягнень (Stjorin, 2004).

Якщо виходити з новітніх науково-філософських уявлень від сер. ХХ ст. синергетики, квантової гравітації, інфляційно-сценарної моделі Всесвіту, теорії семантично насиченого меона, математичних моделей «подорожей у часі» К. Геделя або А. Орі, тунеляції Всесвіту із ніщо (енерговакууму, т.з. чистої силодії або суперсили за В. Лукьянцем, А. Віленкіна 1982 р., із т.з. Петлі Всесвіту та її відгалужень Д. Готта-Лі Цзін-лі 1998 р., Мультивсесвіту із енергетичного «бреніння» (вібрації) т.з. «струн» П. Штейнхардта-Н. Турока 2002 р. «і прочая, і прочая, і прочая» (Khaletskiy and Khaletskaya, 2011), з надією на якість наближення до сучасного універсального еволюціонізму, то світ не є даність, а є його світотворення (Vasil'kova et al., 2003). Оскільки творення є різновидом дії (а саме – здійсненням нової якості), то, відповідно, первенем Всесвіту є дієтворення ($\upsilon\beta\rho\zeta$), – шаленство творчого процесу за Г. Аренд або М. Фуко), чим виявляється належність універсального еволюціонізму до філософського напрямку динамізму або актуалізму (Геракліт, Парацельс, Г. Ляйбніць, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер, Е. Гартман, Ф. Ніцше, В. Вундт, Г. Спенсер, Д. Джентіле, Д. Донцов, П. Тілліх та інш.), який визнає первенем світу не матерію або дух, а дію (у Бергсона – дієтворення) або силодію (динамізм або актуалістичний динамізм), від якої («порожнеча, пронизана дією» за Ольжечем) вони є похідними (Khaletskiy, 2007). У цьому сенсі із минулих філософів (енергетизму В. Оствальда, А. Ейнштейна, В. Гейзенберга і Е. Шредингера, З. Фройда і К.-Г. Юнга, емерджентного еволюціонізму С. Олександера, А. Уайтхеда, Я. Сметса, А. Лав-

джоя, М. Вернадського, теїстичного еволюціонізму П. Тейяра і А. Тойнбі та ін.) найближче до сучасного універсального еволюціонізму А. Бергсон, якого можна вважати (за Бергсоном «у світі не має речей, а є лише дії») його філософським попередником, а сучасний народжуваний універсально-історичний еволюціонізм – осучасненим і прогресованим бергсоніанством. Утворювані потоком дійснення світу два береги матеріальної та ідеальної реальності, немов стрічка Мебіуса, мережать все «тантричне плетиво світотворення» (Е.Юнгер). Так чи інакше, через все це «нагромадження Пеліона на Осу», у сучасній науці, богослів'ї і філософії універсального еволюціонізму або енергоеволюціонізму (М. Веллер, 2010 р. і світовий конгрес філософії в Афінах 2011 р.) постає ідея тотожності творення – розвитку світу (Khaletskyi and Khaletska, 2011). Наш погляд постає лише у тому, що: 1) субстанцією-суб'єктом (Б. Спіноза, Г. Гегель) світотворення або світорозвитку (Універсуму) є певна творчісна силодія (енергія, суперсила і т.д.); 2) яка розгортається в усі світи і все в них, проходячи певні етапи розвитку: космогенез літосфери, біосферу життя і антропо-ноосферу дієрозуму; 3) світова антропо-ноосферизація, в свою чергу, визначає розвиток суспільства як історично-духовний процес; 4) який проходить ступені розвитку (формації), у яких утворюються певні локальні способи розвитку (цивілізації), що розгортаються конкретно як події; 5) в процесі історії зростає значення свідомісно-духовних чинників розвитку, через що відбувається антропоноосферизаційне одухотворення Всесвіту.

У синергетиці (так зване перевідкриття часу) утверджується ідея всепоступальності розвитку («від хаосу до порядку», за І. Пригожиным), який, на думку сучасних мислителів, відбувається хвилеподібно (О. Тофлер) – «гілковано» (синергетика) – «різномно» (постмодерністський постструктуралізм Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі), а розвій по колу (уявлення давніх суспільств), лінійний (уявлення середньовіччя) або по спіралі (новочасні уявлення ХУІІІ–ХІХ ст.ст.) є його певними локальними проявами. На нашу думку, все ж таки, слід говорити про поступально-прогресивний розвиток, певним чином розрізняючи ці поняття. Поступ (фундований у всепоступальності синергетики) – це рух вперед, а прогрес – саме здійснення поступального руху (Khaletskyi and Khaletska, 2011). «Гілки» (різні варіанти розвитку) прямують в різні боки, але Світове Древо Мегаісторії (А. Тойнбі) в цілому тягнеться (звідси – тяглість або номадологія у Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі, або поверхня у М. Гайдеггера чи у постструктуралізмі Ж. Дельоза і Ж. Дерріда та інш.) вгору (всепоступальність синергетики або поступально-прогресивний розвій універсального еволюціонізму). Узагальнюючи всі попередні визначення прогресу, у сучасній, переважно науковій думці, він визначається як перфекційний, тобто удосконалююче-перевершувачий розвиток (Khaletskyi and Khaletska, 2011). В свою чергу, удосконалення визначається як «повнота здійснення законотенденцій розвитку», а старе перевершується новим. Збільшуються свідомісно-духовні чинники розвитку. Отже, критеріями (мірилом) поступально-прогресивного розвою, на нашу

думку, виступають: у всесвітньому процесі – його антропо-ноосферизаційне одухотворення, у суспільному розвитку – збільшення його свідомісно-духовних чинників розвитку, на сучасному етапі переходу до інфо-суспільства – його інтелектуалізація, для України – досягнення євроукраїнської ідентичності (самовідповідності). Узагальнюючи все вищесказане, можна сказати, що все є ланцюгом поступальних дій, як осучаснена і прогресована бергсоніада світотворення.

Світотворення (хаосмос як поєднання хаосу, осмосу – шарпанини і космосу за Д. Джойсом) відбувається як космогенез літосфери утворення, біосфера самостворення (Г. Уелс), антропоноосфера перетворення. Антропоноосфера – сфера дієрозуму (М. Вернадський і Е.Ле Руа на семінарі у А. Бергсона 1924 р., П. Тейяр де Шарден, М. Мойсеев, М. Булатов, В. Загороднюк та інш.). Отже, світорозвиток (тотожний світотворенню) сьогодні – це ноосферизаційне (свідомісно-духовне) одухотворення світу (Khaletskyi and Khaletska, 2011). Сакраментальне «так навіщо пишем кров'ю на піску» (Булат Окуджава) знаходить відповідь у світотворенні антропоноосферизаційного одухотворення. А відтак, через світотворче (як здійснення нової якості світу) ноосферизаційне одухотворення антропо-соціально-історичний розвиток є власне історично-духовним сходженням. Тобто свідомісно-духовна компонента (одухотворення) історичного розвитку виступає його головним чинником, головною смислоутворюючою детермінантою (визначником) (Е. Калер). Одухотворення історичного процесу – це збільшення ролі свідомісно-духовних чинників, або визначників його розвитку. Блиски ідей і сліпуче сяйво світла духовного спалахують лише у темному потоці історії. Історичний процес постає виведенням світла духовного із темного потоку історії (Г. Гегель, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, Е. Юнгер, Й. Рінтілен, А. Тойнбі). Ідеї входять у життя як ніж у тіло, або промінь світла у темряву. Вочевидь роль свідомісно-духовного чинника в історичному розвою суспільства весь час зростає (Khaletskyi and Khaletska, 2011). Історично-духовний розвій і цивілізації співвідносяться як океан і хвилі. Роздмухуваний духовними вітрами історичний процес відбувається як ланцюг (чи коштовне намисто) здійснення соціально-культурних проєктів (універсальних образів світу) через безконечний семіозис новоозначування («бісовську текстуру» Р. Барта або «лабіринт» У. Еко) особистину трансгресію (Г. Аренд, М. Бланшо, М. Фуко та інш.) в Еон духовної вічності у Вирії. Правда, іноді мерехтливі блиски світла духовного на темному потоці історії стають всепопеляючими блискавками («дух, що тіло рве до бою» І. Франка або «дух одвічної стихії» Декалогу ОУН – найвищий вияв мужності, героїзму, самопожертви за всю тисячолітню історію України). Соціально-культурний проєкт – це дієсвідомлення законотенденцій доби. Наскрізна для нинішнього часу ідея «люди як боги», тобто світотворці (Г. Уелс, Б. Шоу, А. Кларк та інш.) знаходить своє звершення (від «гри у бісер» Г. Гессе до «лабіринта» У. Еко) у безконечному семіозисі новоозначування як нинішньому продовжуваному світотворенні (за

А. Кларком, «у малому масштабі гра у Бога»). Свідомісно-духовне новоозначування – це і є Еон духовної вічності. Явища духовні, по аналогії з співвідношенням невизначеностей В. Гейзенберга 1927 р., мають, так би мовити, корпускулярно-хвильову природу. Вони поширюються у сфері духовній як бесконечна хвиля. Отже, соціально-культурна парадигма у суспільній думці розуміється трояко: по-перше, як історично-духовна тотальність (школа «Анналів» та всі інші «анналоїди»), по-друге, як здійснення соціально-культурних проектів (постмодерністський постструктуралізм) і, по-третє, як зростання свідомісно-духовних (здебільш називаємого культурними) чинників розвитку суспільства (універсально-історичний еволюціонізм). Визначеність соціального як діяльницького (Khaletskyi and Khaletska, 2011), не суперечить тоталогії, оскільки в ній єдність визначається як сталий взаємозв'язок, а зв'язок – як стала взаємодія, тобто похідне від дії, чим долається притаманний науці, за вдалим висловом А. Бергсона, «умертвляючий погляд Медузи» і досягається динамічний аспект тоталогії.

Ознакою інфо-суспільства у галузі економічній є НТР, яка проходить три етапи: сер. ХХ ст. – перший етап комп'ютеризації та ін., від 1980-х рр. (власне, від 1979 р.) – другий етап електронізації та ін. і від кризи 2008 р. – третій етап високих технологій (Д. Белл 1973 р., Е. Масуда 1983 р., Ю. Павленко 1996 р., О. Халецький 2002 р. та ін.). Сутність НТР постає як перетворення науки на безпосередню продуктивну силу. Наука – один із видів духовного виробництва. Отже, вперше в історії людства духовне (наука) починає визначати матеріальне, що приводить до так званої інтелектуалізації всіх сфер суспільного життя. Тим самим, роль свідомісно-духовної компоненти (чинників або визначників) суспільного розвитку набуває вирішального значення (Khaletskyi, 2007).

В цілому розвиток людства проходить етапи первісного, аграрного та індустріального суспільства (Toinbi, 1995; Mak-Nil, 2002; Ujells, 2008). Від IV тисячоліття до н. е. відбувається перехід до соціально-деферінційованого формаційно-цивілізаційного розвитку, де у аграрному суспільстві, яке проходить етапи общинно-невільницького IV–II тис. до н. е., общинно-рабовласницького (I тис. до н. е. – сер. I тис. н. е.) і общинно-феодалного (сер. I тис. – XV ст. н. е.), виникають локальні цивілізаційні способи розвитку. На етапі міднокам'яного віку IV–II тис. до н. е. виникають перші локальні общинно-невільницькі цивілізації: Давньоєгипетська, Шумеро-Вавилонська, Індійська, Егейська, Хетто-Малоазійська, Ранньокитайська і Давньоамериканська. На етапі залізного віку I тис. до н. е. – давні общинно-рабовласницькі цивілізації: Давньосхідна, Антична, Давньоіндійська і Давньокитайська (Халецький О., 2013). У сер. I тисячоліття до н. е. у т. з. «висьовий час» (К. Ясперс) разом із особистісно-понятійним мисленням виникають його різновиди – три великі духовні традиції людства: Далекосхідна, Індійська і Євразійська, які охоплюють усе багатство розвитку. На етапі середньовічному общинно-феодалному – Долекосхідна, Індійська, Австрійська, Центральноазійська, Ірано-ісламська, Східнохристи-

янська і Західнохристиянська локальні цивілізації. Від XVII ст. людство переходить до індустріальних способів розвитку, виникає новочасна цивілізація, яка проходить етапи передіндустріалізаційний XVII–XVIII ст. індустріалізаційний середини XVIII–XIX ст., індустріальний перш. пол. ХХ ст. і постіндустріально-інформаційний сер. ХХ – поч. ХХІ ст. (Халецький О., 2013) і поступово поглинає усі локальні цивілізації, утворюючи світову глобально-оїкуменічну мегацивілізацію – Світовик як соборну єдність національних культур (Г. Уеллс, А. Тойнбі, В. Мак-Ніл та ін.).

У процесі історичного розвитку відбувається збільшення його свідомісно-духовних чинників (соціально-культурна парадигма), із яких найбільшим є здійснення соціально-культурних проектів (А. Турен). Уся історія людства постає як низка здійснюваних соціально-культурних проектів (Царства Божого або Царства Розуму Просвітницької доби, прогресу, комунізму, глобально-інформаційного суспільства тощо). Нині людство здійснює соціально-культурний проект глобалізаційно-інформаційного суспільства, яке для своєї розбудови вимагає відродження (Д. Белл, «Повернення сакрального? Аргумент на користь релігії майбутнього», 1980 р.; О. Тофлер; У. Еко та ін.) своєрідним «духовним випаровуванням» глобалізаційно-інформаційного розвитку постає сучасне новорелігійнення (Халецький О., 2012), яке неухильно прогресує в усіх конфесіях як їх екуменізація, секуляризація і виникнення нового секулярно-динамістичного богослів'я (РКЦ теологія розвитку, протестантська теологія процесу, всеконфесійний теїстичний еволюціонізм тощо), авангардом, вістрям, жалом якого виступає так звана світська релігійність, а її різновидом – так звана світовіра – дієусвідомлення світотворення як його практикування (чим є прогресування) в усіх сферах життєдіяльності – у житті, роботі, дослідженнях тощо. У розбудові світової цивілізації постає так звана універсальна віра – єдність усіх релігій світу як його тотальне духовне перетворення (Царство Боже у авраамічних релігіях або анупадхішеша – нірвана, тобто нірвана без залишку у буддизмі, або пункт ω у Тейяра тощо). У здійсненні соціально-культурних проектів постає проєктований, ідеєтворний, розумотворний, духовно перетворений, одухотворений світ. Розвиток суспільства постає як подіє-ідеє-розвій. Події дієусвідомлюються як ідеї, а ідеї проєктуються як розвиток. Андроний колаїдер і «виготовлена» на ньому 2012 р. «частка Бога» провокують думки про антропоноосферизаційне світотворення. У В. Вернадського антропоноосферизація – це планетарна сила, у М. Мойсеева, К. Майнцера – ціла епоха, тобто процес, у М. Булатова, В. Загороднюка та ін. – процес глобалізації, у Халецьких – весь історично-духовний розвиток одухотворення світу. На думку Бертрана де Жувенеля («Аркадія», 1968 р. та ін.), від доби НТР людство вступило у добу «винаходжуваного майбутнього», коли можуть бути здійснені будь-які проєкти всього подальшого розвитку. На думку Ф. Фукуями (1989) уже здійснені усі попередні проєкти розвитку людства («кінець історії»), а наступна доба, на думку Г. Ганкінгтона (1992), буде «вій-

ною цивілізацій» – глобалазаційним подоланням їх локальних рудиментів, що ми навч спостерігаємо тепер і знаходимо у футурологічних роздумах Р. Бредбері, А. Кестлера, А. Азімова, С. Лема, А. Кларка, брати Стругацьких, Г. Гаррісона, Д. Мартіна та ін. Світ є його творення (субстанція – суб'єкт – процес як творчісна силодія), спрямованість якої постає як антропоносферізація, у кінцевому рахунку духовне перетворення (одухотворення) світу (Царство Боже).

Нам залишається зробити висновок, що, по-перше соціально-культурна парадигма у своїх мандрах у світовому науковому співтоваристві не оминула і Україну. Серед її трьох розумінь (або «концептів», «по-модньому», як незабутній Голохвастов, кажучи) 1) історично-духовної тотальності, як 2) здійснення соціально-культурних проєктів і як 3) визначальності свідомісно-духовних (культурних) чинників історичного розвитку найбільше йому адекватних (тобто відповідних) нам видається останнє, яке не тільки усвідомлюється, але, власне, дієусвідомлюється (тобто здійснюється) у сучасному розвитку суспільства від сер. ХХ ст.

Бібліографічні посилання

- Ahiezer, A.C. (2000). *Filosofskie osnovy social'no-kul'turnoj teorii i metodologii. Voprosy filosofii*. 9, 29–45 (in Russian).
- Bystrickij, E.K. (1991). *Fenomen lichnosti: mirovozzrenie, kul'tura, bytie*. K.: Naukova dumka (in Russian).
- Bibler, B.C. (1991). *Ot naukouchenija – k logike kul'tury: Dva filosofskih vvvedenija v XXI vek*. M.: Politizdat (in Russian).
- Tabachkovskij, V.G., Tarasenko, N.F., Esipchuk, E.M., Jacenko, A.I., Bystrickij, Je.K., Loj, A.N. (1983). *Dialektika dejatel'nosti i kul'tura*. K.: Naukovadumka (in Russian).
- Kagan, M.S. (1996). *Filosofija kul'tury*. SPb.: Petropolis (in Russian).
- Lapin, H.H. (2000). *Sociokul'turnyj podhod i social'no-funkcional'nye struktury. Socio*. 7, 3–4 (in Russian).
- Vasil'kova, V.V., Knjazeva, E.N., Kurdjumov, S.P. (2003). *Sinergeticheskaja paradigma. Chelovek i obshhestvo v uslovijah nestabil'nosti. Progress – Tradicija* (in Russian).
- Stjopin, B.C. (2004). *Genezis social'no-gumanitarnyh nauk (filosofskie i metodologicheskie aspekty). Voprosy filosofii*. 3, 37–43 (in Russian).
- Khaletskyi, O.V. (2007). *Antropoosferyzatsiia yak zbilshennia svidomo-dukhovnykh chynnykiv rozvytku. Naukovyi visnyk LNUVMtaBT im. S.Z. Gzhytskoho*. 19, 76 (in Ukrainian).
- Khaletskyi, O.V., Khaletska, O.O. (2011). *Diie-istorychno-dukhovnyi rozvytok yak zbilshennia yoho chynnykiv abo istorychni evoliutsionizm. Naukovyi visnyk LNUVM ta BT im. S.Z. Gzhytskoho*. 13, 2(48), 283–296 (in Ukrainian).

Received 31.08.2017

Received in revised form 2.10.2017

Accepted 5.10.2017